PROBLEME ALE LIMBII ÎN PERSPECTIVA ACTUALITĂȚII

VALERIA GUȚU ROMALO
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti
Academia Română

1. În lingvistică, ca şi în oricare alt domeniu ştiinţific, raportarea la *actualitate* – situând discuția în etapa cea mai recentă – poate viza un anumit stadiu de informație, de evoluție conceptuală şi metodologică a disciplinei sau, la un nivel mai puțin teoretic, poate implica reconsiderarea unor probleme de specialitate din perspectiva pragmatică a dezvoltării sociale, culturale şi politice a momentului dat, a *prezentului* (dar şi în ipoteza virtualităților evoluției viitoare). Progresul istoric al procesului cunoaşterii este complex şi profund angrenat în dezvoltarea de ansamblu a societății: evoluția cercetării ştiinţifice se realizează în orice domeniu prin modificări punctuale sau schimbări profunde de perspectivă determinate de acumularea şi rafinarea cunoştinţelor specifice, dar şi, în multe cazuri, ca răspuns la condiționările şi exigenţele exterioare impuse de evoluția complexă a societății. Istoria umanității, considerată în ansamblu sau pe domenii, ilustrează cu prisosință conexiunile dintre realitate şi cunoaştere. Conexiunile generatoare de mutații se realizează în mod specific în cadrul diverselor discipline ştiinţifice impunând reevaluarea periodică a problematicii; complexitatea mutațiilor depinde în mare măsură de natura şi anvergura factorilor istoric implicați.

În etapa actuală, istoria unei importante părți a umanității stă sub semnul grandiosului proiect al *globalizării,* amplu proces de remodelare cu profunde consecințe pentru existența umanității. Angajată în temeiul unor principii fundamentale, *globalizarea* impune regândirea în ansamblu a ordinii sociale existente – constituite prin conjugarea complicată a unor evoluții istorice conştient dirijate sau aleatoriu corelate – şi afectează statele, comunitățile umane actuale în ansamblul complexității relațiilor lor interne şi internaționale. Se configurează astfel un nou „context" social, inclusiv pentru diversele forme de existență şi de funcționare a limbii/ limbilor; se modifică în noua ambianță existențială datele teoretice şi pragmatice ale problemelor.

„Momentul" istoric actual este marcat de angajarea (unei părți a) omenirii în constituirea (şi construirea) Uniunii Europene, ambițios proiect cu multiple şi complexe implicații şi (nu totdeauna previzibile) dificultăți.

2. Recenta istorie a Comunității Europene, care se înscrie ca fază de debut în acest proces cu profunde consecințe pentru existența viitoare a umanității, fixează în

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)

coordonatele sale principale structura organizatorică a societății globale, revelând totodată aspecte secundare mai puțin evidente; soluționarea sau prevenirea acestor aspecte, trecute cu vederea la angajarea procesului şi stânjenitoare în perspectiva evoluției viitoare, impun diverselor domenii de cercetare nu numai rezolvarea unor probleme neidentificate, dar şi, în multe cazuri, regândirea – în coordonatele noii ambianțe – a unor probleme rezolvate (cel puțin aparent) satisfăcător teoretic şi/ sau practic anterior.

În măsura în care *limba* – ca fenomen natural şi ca instituție socială – este implicată, complex şi inevitabil, în istoria umanității, angrenarea în vastul proiect al globalizării configurează în mod specific echilibrul problematicii lingvistice. În perspectiva evoluțiilor actuale o relevanță specială capătă abordările sociale: *limba* ca instituție se impune atenției colective preponderent prin două aspecte cu importante implicații sociale. Unul, strict circumscris în interiorul unei comunități (îndeobşte) statal constituite, se înscrie în problematica lingvistică din perspectiva *funcționalității sociale* a limbii (române, de pildă) şi se referă la *calitatea uzului*, a modului în care membrii comunității respective utilizează limba proprie ca instrument în diversele forme de comunicare socială. Celălalt aspect transcende sfera de interes a problematicii intrinsec lingvistice în măsura în care o limbă dată este considerată din perspectiva raporturilor cu alte limbi şi invocată ca argument în discuții care depăşesc domeniul strict lingvistic (de pildă, în calitatea sa de *componentă esențială, definitorie pentru comunitatea umană* pe care o reprezintă).

Aceste aspecte – ambele cu importantă miză culturală şi politică – , deşi aparțin problematicii durabile, (cvasi)permanente a existenței oricărei *limbi istorice*[1], sunt – prin directa şi necesara lor implicare în desfăşurarea vieții sociale – foarte sensibile la condiționările exterioare, multiple şi profund variabile în timp, ale comunicării. Ceea ce face ca studierea, interpretarea şi înțelegerea lor – în mod firesc tributare nivelului de evoluție a instrumentelor conceptuale, metodologice şi tehnice ale ştiinței lingvistice în fiecare etapă istorică – să fie, în acelaşi timp, profund marcate de configurația istorică a ambianței interne şi internaționale, de circumstanțele exterioare sociale, culturale şi politice ale momentului; particularitățile istorice proprii unei anumite etape modelează în mod specific statutul şi utilizarea diverselor idiome şi implică, în mod complicat, problemele de limbă în viața popoarelor şi statelor.

3. O problemă lingvistică fără relevanță din perspectiva necesităților şi servituților comunicării curente, dar cu majore implicații sociale şi politice interne şi internaționale este, de pildă, cea a relației dintre *limbă* şi *etnie, limbă* şi *stat.*

Modalitate specifică de realizare a comunicării la nivelul unui grup social, *limba* (în diversele sale ipostaze) este universal inclusă în fascicolul de particularități proprii unei anumite comunități umane – trib, popor, națiune, grup etnic sau, la alt nivel, unui grup socioprofesional. O terminologie nuanțată (dar nu totdeauna consecventă), *limbă*,

[1] Coşeriu 1992-1993: 57 și urm.

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)

dialect, *subdialect, grai, jargon* etc., încearcă să acopere particularitățile de statut lingvistic şi social specifice acestor „varietăți" ale limbii: fiecare termen reprezintă o varietate de limbaj utilizată de o anumită colectivitate umană şi definită prin particularități lingvistice şi/ sau funcționale diferențiatoare.

Termenul cel mai general – *limbă* – desemnează modalitatea lingvistică proprie (şi caracteristică) unei anumite colectivități umane istoric constituite: membrii unui *trib,* ai unui *popor,* de pildă, comunică într-o *anumită limbă*, diferită de a altor comunități. Asocierea constantă cu o anumită *populație* şi cu un anumit *teritoriu* conferă unui idiom, unei limbi date o pondere socială şi politică deosebită: *limba* (*națională*) este invocată încă din secolul al XVII-lea ca temei în procesul de constituire şi argument în definirea națiunilor şi delimitarea statelor naționale europene.

Asocierea *limbă* ~ *stat* aduce în prim-plan relevanța funcțional administrativă şi internațională a unui idiom etnic în raport cu altul/altele; răspunzând exigențelor comunicării eficiente, statutul de *limbă de stat* este instituit printr-un act juridic: un idiom etnic, limba unei anumite etnii, devine *limbă de stat* prin constituția statului respectiv sau printr-un acord interstatal.

- Distincția *limbă națională* ~ *limbă de stat* răspunde nevoii de a face posibilă comunicarea la nivelul relațiilor dintre state, dar şi, într-un mod specific, în condițiile configurării unor formații statale multietnice/ multinaționale, neunitare sub aspectul componenței (etnice şi) lingvistice.
- Problema vitală a asigurării unei comunicări lingvistice eficiente se pune, inevitabil, /şi/ în perspectiva *globalizării,* proiect generos luând în calcul o posibilă *uniune suprastatală/ transstatală* – politică, economică şi militară – şi, implicit, *multietnică*.

Între chestiunile reluate în repetate rânduri la nivelul conducerii centrale a Uniunii Europene în cursul deceniilor din urmă se numără şi cea a asigurării în bune condiții a comunicării lingvistice. Renunțând la mitul străvechi al „limbii universale", Uniunea Europeană a adoptat soluția realistă a utilizării mai multor *limbi oficiale* în comunicarea forurilor de conducere ale Uniunii Europene; limbilor de mare circulație (franceza, germana[2] şi engleza), care s-au impus pragmatic în tranzacții de-a lungul timpului, li s-au adăugat altele. Fiecare stat suveran, considerând acceptarea limbii proprii între limbile oficiale ale Comunității o formă a spiritului de respect egalitar – atitudine şi condiție fundamentală într-un proiect de anvergura Uniunii Europene – , problema s-a reluat cu ocazia aderării succesive a diverselor state. În spiritul prezervării identității statale şi naționale (garantate de prevederile constituționale ale Uniunii Europene), statele membre, dar şi etniile minoritare cuprinse în structura statelor naționale, combat în favoarea recunoaşterii şi susținerii idiomului propriu, ca „marcă culturală identitară", dar şi ca parte a „patrimoniului istoric comunitar european"[3]: între

[2] Limbi oficiale din 1958 (alături de daneză şi italiană), ca limbi ale statelor fondatoare ale Uniunii Europene).

[3] Constituția UE include limbile diverselor etnii în „patrimoniul cultural istoric al Europei".

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)

chestiunile supuse atenției şi deciziei conducerii Uniunii Europene în cursul ultimului deceniu al secolului trecut se înscrie şi problematica conservării limbilor şi culturii „*minorităților etnice dispersate*": idiş, 1996, aromână, 1997, a „minorităților uralice"[4], 1998[5].

4. Acordarea statutului de *limbă oficială* unui număr tot mai mare de limbi reactivează spinoasa problemă teoretică sintetizată dilematic: „*Care va fi deci soarta Europei? Să lupte împotriva Turnului Babel şi să regăsească o singură limbă sau să accepte... situația de plurilingvism",* de Umberto Eco[6] în 1992; opțiunea pentru plurilingvism a Uniunii Europene se asociază totodată, inevitabil, cu triviala (dar reala) dificultate practică a necesității lărgirii continue a corpului de traducători în vederea asigurării comunicării (dificultate care, în ipoteza extinderii globalizării dincolo de granițele considerate tradițional *europene,* riscă – evident – efectul dezastruos al Turnului Babel). Pragmatic concilierea celor două perspective dilematice s-a realizat, la nivelul conducerii Comunității Europene, prin delimitarea (impusă de „restricțiile bugetare" a) situațiilor de utilizare a celor 28 de limbi cu statut de limbi oficiale ale UE: traducerea obligatorie la nivelul Parlamentului se reduce în cele mai multe situații la engleză, franceză şi germană[7].

La nivelul „statelor suverane", distincția *limbă națională ~ limbă oficială (de stat)* reactivează prin ricoşeu problema politică a drepturilor minorităților; diversele grupări etnice combat în favoarea idiomului propriu, pentru conservarea şi întărirea lui, ca legatar cultural şi istoric al etniei/ al specificului etnic, dar şi în sensul promovării idiomului ca statut administrativ, în cadrul fiecărui stat suveran multinațional, prin extinderea utilizărilor oficiale – în justiție, în administrația locală – sau/şi prin asigurarea unor forme superioare ale învățământului de stat cu limba de predare a diverselor etnii. Înscriindu-se în spiritul liberal şi democratic al timpului nostru, procesul angajează administrația fiecărui stat pe un făgaş mai complicat decât pare la prima vedere, iar politica lingvistică devine o componentă deloc neglijabilă a statului şi guvernării.

Determinate de condițiile istorice (interne, dar şi internaționale) specifice fiecărui stat şi fiecărui idiom, raporturile dintre *stat, limba oficială* şi *idiomele etnice* utilizate pe teritoriul său variază de la o țară la alta. Diversitatea acestor raporturi antrenează o largă terminologie internațională; statutul privilegiat de *limbă oficială*

[4] Cele mai multe utilizate în afara limitelor actuale ale Uniunii Europene.

[5] Documente oficiale (*Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare,* 1992, *Conventia-cadru pentru protecția minorităților naționale.* 1994) şi instituții specializate (Comisia de cultură şi educație a Consiliului Europei, Institutul european pentru minoritățile etnice dispersate, 1998) protejează minoritățile.

[6] Eco 1996: 45.

[7] *Europeans and their languages,* Report, 2012 (*apud* ec.europa.eu/public_opinion/ archives/ebs/ebs_386_en.pdf).

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)

opune idiomul respectiv, în mod diferențiat, celorlalte: *limba oficială* („de stat") poate fi *unică, a doua limbă oficială, limba cooficială, limba cooficială regională* ş.a[8].

Tabloul de ansamblu al limbilor utilizate în statele europene relativizează în mod evident raportul *limbă oficială ~ graniță teritorială* a statului şi chiar *limbă ~ etnie*: o anumită limbă, acelaşi idiom, poate avea statut diferit în teritorii şi state diferite[9]: astfel, de pildă, *germana* are statut de limbă oficială unică în Germania, Austria şi Lichtenstein, de limbă cooficială în Belgia şi Elveția (p. 32), *engleza,* limbă oficială unică în Marea Britanie, are statut de limbă cooficială în Irlanda şi Malta (p. 28), *suedeza*, singura limbă oficială a statului suedez, funcționează ca limbă cooficială în Finlanda (p. 47), *franceza*, limba oficială a statului francez şi a Principatului Monaco, are statut de limbă oficială în Belgia walonă, de limbă cooficială la Bruxelles, în Elveția şi în Luxembourg (p. 30), *daneza* are statut de unică limbă oficială în Danemarca, de a doua limbă oficială în Groenlanda şi în Insulele Feroe (p. 27-28), limba *rusă,* limbă oficială unică pentru Federația Rusă şi limbă cooficială în Bieolrus, este, în Letonia, acceptată „prin consens", alături de letonă, în justiție şi în situații neoficiale; în fostele republici sovietice (p. 44-45), în care statutul de limbă de stat este atribuit constituțional idiomului național, limba rusă continuă să fie curent utilizată în cele mai diverse circumstanțe.

Raportarea *limbii oficiale* la *limba națională* (termen care trimite la relația tradițională cu o anumită etnie) nu se face explicit decât în puține cazuri: în Finlanda, *finlandeza*, limbă națională, funcționează ca limbă oficială de stat alături de suedeză (p. 29), *romanşa*, una dintre limbile naționale ale Elveției, are statut de limbă oficială „în relațiile dintre Confederație şi cetățenii de limbă romanşă" (p. 43), *luxemburgheza* – recunoscută *limbă națională* a statului abia prin Constituția din 1984 (p. 37) – funcționează, alături de franceză, ca limbă cooficială. În legătură cu *limba română*, limbă oficială în România şi în Republica Moldova (numită oficial şi neoficial şi *moldovenească*), se face precizarea că este „*limba maternă* a majorității populației" (p.43).

În Europa beneficiază de statutul de *limbă oficială* (de stat) sau *cooficială* 42 de limbi.

În perspectiva *relațiilor internaționale* actuale astfel schițate, *limba oficială* prevalează funcțional în mod evident asupra celei *naționale* (idiom natural asociat unui grup sau unui individ ca „limbă maternă"), atât de importantă în constituirea şi afirmarea statelor naționale în secolele anterioare.

Conceptul şi realitatea evocată revin însă tot mai des în discuțiile interne: *limba națională* este invocată în sensul prezervării specificului etnic (cultural şi național), dar şi al afirmării diverselor grupuri etnice coabitând în limitele aceleiaşi unități statale. Probleme lingvistice interne afectează numeroase zone/state europene, membre sau nu ale Uniunii Europene (Belgia, Spania, Portugalia, Irlanda etc., dar şi, în măsură diferită, România şi Moldova).

[8] Cf. Sala, Vintilă Rădulescu 2001: p. 20 şi urm.
[9] *Ibidem*.

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)

5. Corelarea *limbii naționale* cu statutul funcțional de *limbă oficială* (a unui stat) se asociază istoric cu configurarea principalelor state europene în cursul secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea[10], proces al cărui motor principal l-a reprezentat afirmarea conştiinței naționale, în spiritul căreia statul național modern presupune, minimal, asocierea unui anumit teritoriu cu o comunitate umană caracterizată prin tradiții comune şi vorbind acelaşi idiom etnic, aceeaşi limbă. În coordonatele acestei viziuni, organizarea socioculturală a țărilor europene acordă în general statutul de organ oficial al statului idiomului vorbit de populația majoritară: *limba națională,* idiomul etniei majoritare se impune ca preocupare constantă – culturală, dar şi administrativă – societății şi structurilor de stat.

România se include în acest amplu proces de modernizare ca urmare a Unirii Principatelor (1859) şi a Marii Uniri (1918).

Desfăşurată sub semnul unificării instituționale, inclusiv sub aspect lingvistic, constituirea ca stat suveran plasează problemele limbii române în centrul preocupărilor vieții culturale a societății româneşti; statutul *limbii române* de *organ oficial* al statului se clarifică şi se consolidează în cursul secolelor XIX-XX: este perioada constituirii şi construirii unei „limbi destoinice şi cultivate", capabile să exprime „toate cele ale minții şi ale inimii"[11], identificată ca *limbă literară*[12].

O componentă importantă a acestui proces a reprezentat într-o primă fază *unificarea* limbii naționale sub aspectul *variației dialectale*, căci, în termenii definiției coşeriene, limba română, ca orice limbă istorică „*care s-a dezvoltat istoriceşte şi care are un nume*", nu era (şi nu este) „*monolitic unitară*"; iar procesul de modernizare a limbii româneşti – angajat în cursul secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea în condițiile de apartenență administrativă a vorbitorilor la trei formații statale diferite – accentuase diferențele dialectale, inerente evoluției fireşti[13] (larg recunoscute de intelectualitatea românească a începutului secolului al XIX-lea[14]): diversitatea surselor de împrumut (rezultat al relațiilor istorico-culturale diferite) explică caracterul eteroclit al fondului neologic al limbii române în această etapă a istoriei sale.

Unitatea limbii oficiale fiind considerată garant al propăşirii statului național realizat în urma celor două uniri, unificarea limbii a reprezentat problema centrală a dezbaterilor culturale. Gândită ca parte a progresului social şi a modernizării şi inclusă

[10] Eco 1996: 34.

[11] Cf. Heliade Rădulescu 1973: 91-92.

[12] Amplu şi complex cercetată în lingvistica românească a secolului trecut, varianta literară – considerată ca parte a istoriei limbii române (*Româna literară şi problemele ei principale,* 1961) sau regândită în termenii teoretici ai abordării structural funcționale (*Stilistica funcțională a limbii române,* 1973) – a reprezentat un domeniu predilect în preocupările ştiințifice ale profesorului Ion Coteanu, a cărui amintire este omagiată prin alcătuirea acestui volum.

[13] Guțu Romalo 1999: 5 şi urm.

[14] Cf. Heliade Rădulescu 1980: 410 și urm.

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)

într-un amplu proces de instruire[15], al cărui prim temei îl constituie şcoala[16], *unificarea limbii,* orientare dominantă în dezvoltarea limbii române în secolul al XIX-lea şi în primele decenii ale celui următor, priveşte nu exprimarea, comunicarea în varianta „familială"/familiară, ci *utilizarea cultă,* în literatură şi în ştiință: finalitate a eforturilor conjugate ale intelectualilor din toate teritoriile reunite ale statului român, *limba română literară,* varianta supradialectală a limbii române*,* se realizează printr-un proces conştient dirijat[17] de „*cultivare*".

Angajată la începutul secolului al XIX-lea şi atent promovată după 1900, constituirea *limbii literare unice* (supradialectale) s-a realizat rapid şi a fost curând identificată global cu *limba română* ca idiom definitoriu pentru poporul român şi, implicit, ca limbă națională şi oficială a statului român. În relațiile internaționale oficiale, politice, ştiințifice sau culturale, referirile la „limba română" au în vedere *limba literară,* entitate „emblematică", care acoperă *global* numeroasele varietăți lingvistice (diastratice, diafazice şi diatopice) prin care se realizează, oficial şi neoficial (în limba națională a statului), comunicarea pe teritoriul României şi în relațiile internaționale.

6. *Cultivarea limbii*, denumire a unui domeniu particular al lingvisticii (şi culturii) româneşti, trimite la această perioadă de constituire a unei „*limbi române literare unitare şi unice*" şi acoperă diversele forme de cercetare şi protejare a acestei ipostaze a limbii române. Obiectiv principal al activității larg culturale desfăşurate de la început sub semnul unificării, extinderea *variantei supradialectale* s-a realizat în prima jumătate a secolului 20. Creditată ca utilă şi necesară şi promovată de categoriile instruite ale societății româneşti, *limba literară*, „unică şi unitară", modalitate de exprimare a oamenilor de cultură, scriitori şi profesionişti de diferite specialități, câştigă teren – la început în scris, treptat şi în utilizarea orală – mai ales prin depăşirea deprinderilor dialectale (în primul rând fonetice) ale vorbitorilor. Beneficiind de prestigiu social ca apanaj al categoriilor instruite, sprijinită oficial ştiințific şi administrativ şi propagată prin şcoală, *limba română literară* – „varianta exemplară" – s-a extins treptat, dar rapid, fiind utilizată de categorii tot mai largi şi mai variate de utilizatori ai limbii române: ca limbă oficială, ca limbă a ştiinței şi culturii, dar şi în circumstanțe colocviale şi familare.

De la mijlocul secolului trecut, româna literară reprezintă pentru o largă categorie de vorbitori principala (uneori unica) ipostază a limbii române la care apelează – cu eventuale derogări – în cele mai diverse împrejurări. Numeroşi sunt însă şi vorbitorii care stăpânesc, în măsuri variabile, atât limba literară, cât şi o varietate dialectală, de obicei a regiunii din care provin. În cazul unei cunoaşteri temeinice a celor două variante, vorbitorul recurge la una dintre ele în funcție de situația de comunicare:

[15] Cf. Nădejde 1884: 1: „În şcoală trebuie să învățăm a vorbi limba literară şi a ne feri de deprinderi căpătate în copilărie."; Tiktin 1945: X: „(Şcoala) în primul rând e chemată a lupta contra particularităților dialectale a oamenilor culți."

[16] Vezi Heliade Rădulescu 1860, II: 190 și urm.

[17] Cf. Guțu Romalo 1995: 45-52.

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)

utilizează varianta locală în familie sau discutând cu vorbitori care aparțin aceleiaşi arii dialectale, dar preferă varianta unică (*„limba literară”*) în toate celelalte situații. Inadvertențele – la nivelul uneia sau alteia dintre variante – depind, în cazurile de diglosie de acest fel, de calitatea competenței lingvistice a vorbitorului.

Dacă în perioada constituirii şi propagării variantei unice, *cultivarea limbii* proteja varianta literară de *derogările/derapările dialectale* suprapunând-o varietății lingvistice locale, în etapa actuală, când limba literară, ca sistem, cunoaşte o largă utilizare socială funcționând ca ipostază *standard*, iar categoria vorbitorilor familiarizați (e drept în grade diferite) cu exigențele exprimării literare („corecte”) este foarte numeroasă, explicațiile abaterilor „neliterare” trebuie căutate în altă parte. Vorbirea incorectă, greşelile de exprimare, general incriminate de opinia publică şi reproşate – de la caz la caz şi de la persoană la persoană – Şcolii, Academiei, lipsei de „modele” etc., nu sunt azi decât accidental tributare elementului regional; frecvente sunt în ultimele decade abaterile constând în nerespectarea *normelor* statuate sau depăşirile de *registru stilistic*, mai ales alunecările spre oral şi argotic – adeseori intenționate, persiflant ironice, dar şi (nu arareori) involuntare –, greşeli dovedind o insuficientă adaptare a discursului la condiționările situației de comunicare[18].

Circumstanțe şi motivații complexe – în multe cazuri extralingvistice – favorizează exprimarea deficitară, supărător de frecventă în abundenta comunicare actuală; împrejurări interne şi externe ale contextului actual al comunicării sociale (graba, discursul „spontan” necontrolat, deficiențele de instrucție şi/ sau de disciplină comunicativă ş.a.) contribuie la proliferarea exprimărilor marcate negativ. Factori diverşi favorizează neglijarea normelor limbii literare.

În cazul limbii române, între explicațiile posibile ale deteriorării discursului public prin nerespectare normelor variantei literare, poate fi invocată, de pildă, în mod neaşteptat, tocmai larga utilizare a „modelului”: reversul procesului de extindere a limbii literare îl constituie diminuarea prestigiului social, „devalorizarea”, şi, implicit, atenuarea caracterului de *reper* al variantei „exemplare”. Pe acest fundal proliferează „greşelile” în raport cu cerințele „exprimării îngrijite”, abaterile de la normele statuate prin lucrările oficiale (dicționare, gramatici de diverse niveluri) şi pe larg explicate în variate lucrări de „cultivare a exprimării/ limbii”.

7. Inerente funcționării, dar şi evoluției tuturor limbilor, utilizările discordante în raport cu sistemul în funcțiune, greşeală sau adaos, fac parte din mecanismele fireşti ale dinamicii limbii şi se înscriu – prin cauze şi efecte – în procesul de ansamblu al evoluției oricărei limbi: condiționări lingvistice şi istorice asemănătoare determină efecte/ fenomene lingvistice analoge, care se înscriu în problematica generală şi perenă a lingvisticii; din perspectiva cercetătorului „problema generală” îşi redobândeşte continuu actualitatea, căci particularizarea specifică a fenomenelor – efect al variației condițiilor istorice concrete – modifică datele problemei.

[18] Vezi, de pildă, Guțu Romalo 1997: 7- 9.

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)

Perspectiva istorică a globalizării afectează în ansamblu evoluția ambianței existențiale actuale antrenând, implicit, reactualizarea problemelor în cele mai diverse domenii, inclusiv în lingvistică. Condițiile proprii societății actuale angajează în forme specifice utilizarea şi evoluția limbilor şi impun specialistului lingvist regândirea unor fenomene bine şi de mult cunoscute – în termenii actualității istorice –, dar şi (re)evaluarea responsabilă – în perspectiva evoluției viitoare – a soluțiilor propuse (mai ales în vederea evitării eventualelor efecte negative). Situațiile care se impun atenției cercetătorului sunt multiple, variate şi, adeseori, descurajant de dificile (mai ales sub aspectul rezolvărilor pragmatice).

Un exemplu elocvent în acest sens oferă, de pildă, problema bine cunoscută a *împrumutului lexical.* În condițiile actuale, când posibilitățile de *circulație a persoanelor şi informației* abolesc distanțele permițând accesul în timp real la evenimente şi realități din toate colțurile lumii şi fac posibile multiple contacte, fie şi sporadice, cu lumi şi orizonturi altădată nebănuite sau inaccesibile, fenomenul capătă o amploare şi o complexitate care presupun o gestionare mai dificilă decât altădată. Extinderea domeniului cunoaşterii ca efect al variatelor relații internaționale care se stabilesc între state şi popoare generează, implicit, necesitatea identificării prin mijloace lingvistice a realităților, fenomenelor şi conceptelor inedite făcând posibilă comunicarea; se creează şi se împrumută termeni noi, cuvintele circulă de la o limbă la alta. Golurile lexicale se completează cel mai frecvent prin vocabule împrumutate, eventual mai mult sau mai puțin concomitent, din diverse limbi; varietatea limbilor sursă şi adeseori insuficienta familiarizare cu particularitățile lor lingvistice pun mari piedici procesului de asimilare în limba receptoare. Astfel, de pildă, sub presiunea covârşitoare a numărului împrumuturilor recente, dar şi a diversității surselor, se complică problemele bine cunoscute ale *integrării în sistem* a împrumuturilor, proces cu care lingvistica şi limba română (ca şi celelalte limbi) se confruntă de multă vreme.

Un exemplu sugestiv în acest sens oferă experiența ortografică românească în domeniul reglementării scrierii neologismelor.

Problema *încadrării ortografice şi ortoepice* a cuvintelor străine recent intrate în uzanța vorbitorilor de limbă română s-a conturat relativ târziu (cu ocazia adoptării alfabetului latin) şi s-a complicat în cursul ultimei jumătăți de secol. Într-o primă etapă, reglementarea – privind în mod special ortografierea numelor proprii străine – recomanda respectarea formei (orto)grafice din limba de origine; regulile se completează ulterior mai ales prin soluționarea fiecărui caz în parte. Problema normelor ortoepice, a raportului dintre scrierea şi pronunțarea (în limba română) a achizițiilor lexicale recente s-a impus atenției normatorului mult mai târziu. Ultima ediție a *Dicționarului ortografic, ortoepic şi morfologic* (2005), care sporeşte substanțial inventarul înregistrărilor prin adăugarea unui număr considerabil de neologisme, menține şi extinde – în unele cazuri anulând normele stabilite de lucrările anterioare – regula respectării grafiei din limba de origine: scriem ca în engleză, ca în franceză sau portugheză etc. Soluția, aplicată ca regulă generală împrumuturilor tot mai numeroase, schimbă raportul dintre principiul fundamental al ortografiei noastre, cel fonetic (*scriem*

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)

cum rostim) şi principiul „etimologic" (*scriem respectând tradiția...ortografică a altor limbi*). Ponderea acestuia din urmă sporeşte impunând totodată asocierea sistematică a formei scrise recomandate (conform normelor ortografice ale limbii respective) cu transcrierea fonetică a pronunțării originare – propusă ca model/ normă ortoepică vorbitorului de limbă română.

Rezolvarea ortografică, teoretic relativ simplă – mai ales în cazul neologismelor provenind din limbile a căror scriere se realizează în alfabet latin –, se complică odată cu diversificarea surselor de împrumut şi a sistemelor corespunzătoare de scriere. Chiar în condițiile utilizării comune a caracterelor latine, transpunerea dintr-o limbă în alta nu se realizează mecanic, fără probleme, în măsura în care acelaşi semn grafic (eventual însoțit de diverse diacritice) este asociat cu valori fonice diferite în sistemul de scriere al diverselor limbi. Dificultățile se agravează în cazul transferului între limbi cu sisteme de semne grafice diferite (chirilice, greceşti, arabe, ebraice etc.) sau cu sisteme de scriere nealfabetică (chineza sau japoneza, de pildă). În perspectiva înmulțirii surselor de împrumut sugerată de ipoteza globalizării, avantajele soluției etimologice scad, iar dificultatea problemei creşte exponențial. Situația destul de frecventă a pătrunderii aceluiaşi cuvânt din limbi sau pe căi diferite nu facilitează munca cercetătorului normator pus în situația de a alege şi de a fixa „regulile" ortografice şi ortoepice ale neologismului. Dificilă este şi postura de „utilizator" al limbii în condițiile actuale de intense şi rapide schimburi socioculturale la nivel internațional: în confruntarea continuă cu realități şi concepte străine impuse de viața curentă, vorbitorul preia din zbor termenii de care are nevoie fără a se preocupa prea mult de regulile de scriere sau de pronunțare corectă. (De altfel, din pricina decalajului inerent care separă intrarea în uz, instalarea în limbă şi înregistrarea oficială a cuvintelor, nici consultarea lucrărilor normative – la care se recurge de altfel supărător de rar – nu rezolvă, în multe cazuri, nedumeririle „utilizatorului" instruit şi atent la propria exprimare.)

Scrierea şi pronunțarea neologismelor nu reprezintă însă decât unul dintre aspectele *împrumutului lexical,* important factor în procesul de evoluție a limbilor. Cercetările româneşti ale deceniilor din urmă (mai ales cele care într-un fel sau altul au contingențe cu *cultivarea limbii*), au pus în evidență şi alte efecte ale transferului lexical, uneori cu profunde consecințe pentru evoluția limbii române. Pătrunderea masivă în ultima vreme a anglicismelor, de exemplu, a lărgit substanțial clasa substantivelor şi adjectivelor afectând domeniul cel mai stabil, structura morfologică a limbii române. În mod evident, procesul se acutizează în condițiile unui împrumut masiv şi divers orientat ca cel care se conturează în perspectiva globalizării.

Situațiile discutate scot în evidență necesitatea unei reconsiderări a problematicii lingvisticii în coordonatele actuale – interne şi internaționale – ale vieții şi comunicării sociale în vederea unei eventuale/ necesare revizuiri a modalităților de studiere şi protejare a limbii, dar şi a implicării specialistului lingvist în rezolvarea unor probleme care depăşesc adeseori prin implicațiile lor domeniul propriu al lingvisticii.

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Coşeriu, Eugen, 1992-1993, „Prelegeri şi conferințe (1991-1992)”, în *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, Tom XXXIII, Seria A. Lingvistică, p. 57 și urm.

Coteanu, Ion, 1961, *Româna literară şi problemele ei principale*, Bucureşti, Editura Ştiințifică.

Coteanu, Ion, 1973, *Stilistica funcțională a limbii române*, I, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Eco, Umberto, 1996, *Pe urmele limbii perfecte în cultura europeană*, Constanța, Editura Pontica.

Guțu Romalo, V., 1995, „Raporturile dintre limba literară şi graiurile limbii române”, în *Limba română şi varietățile ei locale*, Lucrările ştiintifice organizate de Secția de filologie şi literatură a Academiei Române, 31 octombrie 1994, București, Editura Academiei, p. 45-52.

Guțu Romalo, V., 1997, „Nou şi vechi în limbă română actuală”, în *Limbă şi literatură*, XLII, 1997, vol. III – IV, p. 7- 9.

Guțu Romalo, V., 1999, „Obiectiv şi subiectiv în evoluția limbii române”, *Conferințele Academiei Române,* Bucureşti, Editura Academiei,

Heliade Rădulescu, I., 1860, *Literatura, Critica*, II, Bucuresci, Tipografia Heliade și Asociați.

Heliade Rădulescu, I., 1973, *Scrieri lingvistice.* Ediție, studiu introductiv, note şi bibliografie de I. Popescu-Sireteanu, Bucureşti, Editura Ştiințifică.

Heliade Rădulescu, I., 1980, *Gramatica românească*, ediție şi studiu de V. Guțu Romalo, Bucureşti, Editura Eminescu.

Nădejde, I., 1884, *Gramatica limbii române. Fonetica. Etimologia. Sintaxa şi istoria limbei pentru clasele liceale*, Iaşi, Editura Librariei Petru C. Popovici.

Sala, Marius, Ioana Vintilă Rădulescu, 2001, *Limbile Europei*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Tiktin, H., 1945, *Gramatica română. Etimologia şi sintaxa*, Ediția a III-a revăzută de I.-A. Candrea, Bucureşti, Editura Tempo.

BDD-V139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:17 UTC)